

Jön Türklük ve Kemalizm Kiskacında İttihadçılık

İsmail Küçükkılınç,

İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2016, 352 sayfa, ISBN: 978-6051553276.

Hasip SAYGILI*

Yakın tarihle ilgili ilgi çekici bu eser hukukçu yazar İsmail Küçükkılınç tarafından yayınlanmıştır. Eser yazarın üzerinde çalıştığı, son birkaç yıl içinde bir kısmı yayınlanmış yazılarının konu bütünlüğü çerçevesinde kronolojik-tematik olarak yeniden gözden geçirilmesi ve genişletilmesi ile meydana gelmiştir. *Jön Türklük ve Kemalizm Kiskacında İttihadçılık*'ın Birinci Dünya Savaşı'nın yüz yıl sonunda dönemin aktörlerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmesiyle literatüre anlamlı bir katkı yapacağı beklenebilir. Küçükkılınç'ın eserinin dönemle ilgili yayınlanmış ve genel kabul görmüş kanaatlere yaslanmadan farklı ve bizce özgün görüşler ileri sürdüğü ifade edilmelidir. Yazar söz

* Doç. Dr. FSMVÜ, İstanbul, hsaygili@fsm.edu.tr

konusu tezlerini savunurken, literatürde bilinmeyen, kendisinin ortaya çıkardığı bilgi ve belgeleri kullandığı iddiasında değildir. Ancak önemli bir kısmı akademik camia ve kamuoyunun ilgi ve dikkatini çekmeyen bilgi ve tanıklıkları genel olarak kaynak tenkidi de yaparak okuyucuya sunmuş ve tezlerinde bütünlüklü ve tutarlı olarak kullanmıştır.

İsmail Küçükkılınç, İttihadçılık ve İttihatçılar konusunda muhafazakâr mütedeyyin kesim, Kemalistler ve liberallerin düşmanca denilebilecek olumsuz bakış açılarını kaynaklara dayanarak eleştirmektedir. Yazara göre geleneksel muhafazakâr mütedeyyin çevrelerdeki İttihadçı algısı Sultan Abdülhamid odaklıdır. İttihadçılar yabancı güçlerin yönlendirmesi ile Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren ve böylece koskoca imparatorluğu harbe sokarak batıran komitacı maceracı siyonist, mason, dönme ve dinsizler koalisyonudur. Kemalist bakış açısına göre de İttihadçılar, imparatorluğu batırmış daha sonra da Mustafa Kemal'in şahsını ortadan kaldırmaya çalışmış maceracı, hayalperest, komitacı zihniyeti temsil etmektedir. Liberal çevreler için ise İttihadçılar Türk olmayanları dışlayan onlara tehcir ve katliam dahil her türlü şiddeti uygulamaya önceden kararlı homojen bir grup olarak görülmektedir.

Yazar eserinin başlarında Jön Türklük ile İttihadçılığın birbirine karıştırıldığı fikrindedir. İsmail Küçükkılınç Jön Türklerin memleket gerçekleri konusunda çok net görüş sahibi olmayan soyut siyasi projelerle meşgul kimseler olduğunu ancak İttihadçılığın memleketin Avrupa topraklarının elden çıkmak üzere olduğu endişesiyle harekete geçen hamiyet sahibi subay ve memur ağırlıklı yapılar olduğunu ileri sürmektedir. Sultan Abdülhamid'e Meşrutiyeti tekrar yürürlüğe sokturan 23 Temmuz 1908 hareketinin de ayakları yere basmayan Jön Türklerin değil gözlerini budaktan sakınmayan İttihadçıların eseri olduğuna vurgu yapmaktadır.

Jön Türklük ve Kemalizm kısılacında İttihadçılık İttihadçıların “heterojen bir koalisyon” olduğunu aralarında İslamcı, Türkçü, pozitivist, dinsiz kimseler olduğu gibi kavmî olarak Türklerin dışında Arnavut, Çerkez, Arap gibi unsurların da bulunduğu dikkat çekmektedir. Eser bu kadar farklı siyasi görüş ve etnik kökene mensup insanın Osmanlı İmparatorluğunun siyasi varlığının son bulmaması için bir araya geldiklerini somut örneklerle ileri sürmektedir.

Kitap, İttihadçılara yönelik darbeci ve komitacı ithamlarının de gerçekte çok fazla uyuşmadığının misallerini vermektedir. Meşrutiyet devrinde ilk siyasi darbeye 1912 yılında İttihadçıların maruz kaldığı ve komitacılık ithamının da daha ziyade Rumeli'de 1908 öncesi devletin yargı yetkisini kullanamaz hale gelmesinden ötürü bazı subay ve mülki idare amirlerinin kendi işlerini kendileri görmek zorunda kalmalarından dolayı zihinlere yerleştiği eserin savunduğu önemli tezlerdendir.

Birinci Dünya Harbi içinde Ermeni tehcirinin tehcirin ıztırar hali olduğunu savunan eserde, tehcirle Balkan Harbi'nde neredeyse Avrupa topraklarının tamamını kaybeden Osmanlı Devletinin Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurulmasını önlediği kanaati paylaşılmaktadır.

Yazara göre Ermeni Meselesi'nde "ıztırar hali", "meşru müdafaa" tezinin anlamsızlığı üzerine ulaştığı bir tezdır:

Mesele, tehcir mi soykırım mı? Ermeni tezi, tehcirin soykırımın kılıfı olduğunu iddia ediyor. Ancak onlar var olduğunu iddia ettikleri "soykırım" bir an için olmasaydı da bizatihi tehciri yine "soykırım" olarak telakki edeceklerdi. Zaten günümüzde "soykırım" suçunun gerçekleşmesi için ölü sayısı önemini yitirmiş gibi gözükmektedir. Bir unsurun tek bir ferdinin burnu kanamadan dahi gerçekleşmiş bir tehcirin "soykırım" olmasa bile "etnik temizlik" kapsamında mütalaa edileceğinden şüphe duyulmamalıdır. Meşru müdafaa, aslında mevcut bir saldırıya karşı kendini korumadır. Meşru müdafaa için saldırı mevcut ya da mevcut kuvvetinde muhtemel halinde olmalıdır. Birisinin size silah doğrultması ya da belindeki silaha hızla sarılması bu kabildendir. Yine birisi size yumruk attıktan ve bu yumruğun etkisi geçtikten sonra sizin de ona atacağınız yumruk meşru müdafaa değildir. Ayrıca meşru müdafaa bizatihi size saldırana karşı yapılmalıdır. Mesela birisi size saldırıyor diye siz de onun yanındaki kardeşine tekme atamazsınız. Hele siz tekme yedikten saatler sonra size tekme atanı değil de onun kardeşini bulup tekmelerseniz bu meşru müdafaa olmadığı gibi üstelik suç teşkil eden bir fiil olur. "Iztırar hali" ise meşru müdafaa gibi değildir. Bir tehlike sebebiyle bizatihi tehlikenin müsebbibi ya da faili değil de masum birine zarar veriyorsunuz. Sayıları az veya çok bir Ermeni ayrılıkçı komitacı topluluğu, belli bir Ermeni nüfusun varlığını o nüfusun temerküz ettiği bölgenin devletten ayrılması ve bağımsızlık ilanı için yeterli sebep olarak görüyor. Büyük devletler de bunu destekliyor ya da hoş görüyor. Bunun zaten Balkan Harbi'nden sonra altyapısı da hazırlanmış, 9 Şubat 1914 Yeniköy Anlaşması ile de maksat hasıl olmuş gibidir. Ermeniler nüfuslarıyla mütenasip olmayan bir temsil oranına sahip olmuşlardır. Geriye neticeyi istihsal edecek vurucu darbe kalmıştı. Şayet biz Cihan Harbi'ne girmesek, herhangi bir bahaneye bile gerek duymayarak Anadolu'yu işgal edecek olan Rusların emrinde ve desteğinde hareket geçecek olan Ermeni komitacılar kendi halklarından da destek bularak büyük bir katliama ve tehcire başlayacak bilhassa Doğu'da etnik Ermeni homojenliği sağlanacaktı. Yazarın eserinde de defaatla tekrar edildiği üzere geçmişte de hep böyle olmuş, Mora, Tuna ve Makedonya bu şekilde kaybedilmiştir. Osmanlı Devleti ıztırrarda kaldığı için tehcire müracaat etmiştir. Tehlikenin yakınlaştığını gösteren ise Ermeni komitacıların Rus saflarına geçmesi ve Rus birliklerine mihmandarlık yapmasıydı. Bir de Van'daki hadise kırıntı şeklindeki iyi niyeti de izale etmişti. Yazara göre Mora, Tuna ve Makedonya ayaklanmalarında da bu bölge Hıristiyanlarının tamamı değil, komitacılıkla temayüz etmiş çok küçük bir unsuru silahlı tedhiş faaliyetlerinde bulunmuştur. Kısaca bir bölgedeki gayrimüslim dinî-etnik unsurun tamamının isyana teşebbüs etmesi değil, bizatihi nüfusun varlığı devletten ayrılmak için yeter sebep kabul ediliyordu. Çok az sayıdaki komitacının isyan ve terör faaliyetlerinin sebebi, bizatihi bu faaliyetlerle başarıya ulaşma maksadına değil, isyan çıkan bölgede asayişsizlik olduğu ve Hıristiyanların zulme maruz kaldığı mesajını Batılı büyük devletlere verme gayesine matuftu. Fakat 93 Harbi ile Balkan Harbi'nde komitacılar haricinde sivil Hıristiyanlar da yıllarca yan yana yaşadıkları Müslüman komşularını kesmekten imtina etmesi.

Osmanlı Devleti harbe girmese, ittifaksız kalıp İtilaf devletleriyle tek başına mücadele etmek mecburiyetinde kalsaydı aynı şeyin Anadolu topraklarında da yaşanmayacağını garanti yoktu. Osmanlı Devleti'nin hedeflediği gayenin husulü için tehcir kâfi gelmekteydi. Bunun için hiç kimsenin burnunun kanamasına ihtiyaç yoktu. Sol-liberaller maksadın katliam, tehcirinse bunun kılıfı olduğunu iddia ediyor. Yazar ise maksadın Anadolu'daki bir avuç Müslümanın bekası olduğunu söylüyor. Tehcir maksada kâfi olduğu için katliam bir alternatif olarak dahi hatıra gelmiş değildir. Ancak tehcirin haklılığını ispat ve izah sadedinde söylenecek şey de meşru müdafaa değil ıztırar halidir. Çünkü tehcirin hukuki-ahlaki-siyasi bir meşruiyetinin olması gerekir. Yazara göre tehcirde haklı olmamız yollarda yapılan kimi katliamları inkâr etmemizi gerektirmez. Ancak yaşanan can kayıpları hem amaç değildir hem de kasten öldürmelerin sayısı o günkü değer telakkisi icabı soykırım tabirini hak edecek bir oranda değildir. Sol-liberaller amacın etnik homojenliği sağlamak için katliam olduğunu, tehcirin bunun üzerini örtmek için bulunan çözüm yolu olduğunu iddia ediyor. Onlara göre Balkan Harbi'nde yaşananlar katliamın kuvvetli bir faktörüdür. Onlar bunun Ermenilerin yok edilmesi için gerekçe yapıldığını iddia ediyor. Yazar ise tam aksine yaşanan tecrübelerden yola çıkarak Kırım, Kafkasya, Mora, Tuna ve Makedonya'da yaşanan katliam ve tehcirler elde kalan son toprak parçası olan Anadolu'da da yaşanmasını diye, sadece toprak kaybıyla kalmayacak, Anadolu'da toplanmış bir avuç Müslümanın da kaybına yol açacak bir felaketin vukuuna mani olmak için ıztırar hali olarak tehcire müracaat edildiğini, katliam ve soykırım iddiasının bir iftira olduğunu savunuyor.

Yazar yukarıdaki Ermeni meselesine dair yaklaşımından da tahmin edilebileceği Batı Anadolu'daki Rum nüfusun kaçırılmasını da Anadolu'ya yakın adalar gibi bölgenin Yunanistan'a ilhakına mani olacak demografik bir tedbir gözüyle değerlendirmektedir.

Fikrimizce hukukçu İsmail Küçükkılınç'ın "ıztırar hali" tezi hukukçular başta akademik camia ve dış politika karar vericileri tarafından etraflı şekilde değerlendirmeyi hak etmektedir.

Ermeni tehciri konusunda sorumluluğun İttihadçı liderlere yüklenmesinin kabul edilmesinin muhafazakâr mütedeyyin çevreler için bir tuzak olduğunu söyleyen Küçükkılınç, Ermeni görüşünü savunan kalemlerden Taner Akçam'dan yaptığı alıntı ile tehcir sorumluluğunun doğrudan İslam dini olduğu algısının bir sonraki aşamada seslendirileceği ikazını yapmaktadır.

Yazar tehcirle ilgili Kürt, Çerkez, Gürcü gibi herhangi bir unsuru suçlamanın çıkar yol olmadığını, bu hareketin hatasıyla sevabıyla bütün Müslüman unsurun eseri olduğunu söylemektedir.

İsmail Küçükkılınç eserinde Sultan Abdülhamid'den Kâzım Karabekir'e kadar dönemin aktörlerinin kamuoyunca pek fazla bilinmeyen uygulamalarını da eleştiriden muaf tutmama hakkaniyeti göstermiştir. Filistin konusunda hassasiyeti bilinen Sultan Abdülhamid'in bölgeye Yahudi göçüne mani olacak yaptırım gücünden yoksun oluşuna işaret edilmesi bu çerçevede işaret edilmelidir. Milli Mücadele döneminde Kâzım Karabekir Paşa'nın şahsi siyasi beklentilerle Enver Paşa aleyhine girişimleri de eserde keskin ifadelerle tenkit edilmiştir.

Kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk dönemi ile ilgili konular tartışılırken muhafazakâr kesimdeki popüler kaynaklara bilinçli bir şekilde atıfta bulunulmadığı anlaşılmaktadır. Dönemle ilgili hadiselerde kurucu lidere yakınlığı bilinen kimselerin eserleri daha ziyade kullanılmıştır. İzmir Suikastı girişiminin muhalefeti tasfiye etmek için gerekçe olarak kullanılması yazarı “mahkeme eliyle komitacılık” yargısına götürmüştür.

Komitacılık çerçevesinde Ethem Bey, Topal Osman, İsmail Hakkı Tekçe ve Deli Halid Paşa örnek vakaları incelenmiştir. Yazarın yazdıklarından kurucu liderin yerinde ve zamanında uygun adamı uygun işte kullanma konusunda da büyük bir kabiliyet sahibi olduğu çıkarılabilir. Bu çerçevede muhafazakâr algıda siyasi bir cinayete kurban gittiği kabul edilen Deli Halid Paşa'nın adı bir cinayetle hayatını kaybettiği yorumunun yazarın hatır gönül dinlemeyen doğruculuğunun işareti olarak kabulü gerekir.

Eser genel olarak kronolojik bir sıra takip etmekte ise de “Mustafa Kemal ve Komitacılık” bölümünün alt konularının sıraları anlattıkları ana kilit olayların tarihleri esas alınarak düzenlenirse daha uygun olabilecektir. Bu durumda ilk üç alt konu dışındaki alt konuların kitaptaki sıraları değişmiş olacaktır.

Yazar kaynak seçiminde özenli hareket etmesine rağmen İsmet Bozdağ ve Arif Cemil gibi anlatılarında sınır tanımayan kimselere yer vermeseydi daha iyi olacaktı, fikrindeyiz.²¹ Kitaba bir sonraki baskısında birkaç sayfalık bir sonuç ve değerlendirme bölümü eklenmesini de yazarın sonucu okuyucuya bıraktığı beyanına rağmen tavsiye etmek isteriz.

Eser, özgün tespitleriyle farklı siyasi koordinatlardaki okuyuculara farklı bir bakış açısının ipuçlarını sunacak bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin hak ettiği etkiyi yaratmasını temenni ediyoruz.

---

²¹ İsmet Bozdağ'ın Sultan Abdülhamid'in Hatıraları adlı uydurma bir kitap yayınladığı bilinmektedir. Arif Cemil de Teşkilat-ı Mahsusa anılarını anlatırken işe sıkıntısı yaşayan subayların etrafta başıboş dolaşan erlerden birisini keserek yediklerini iddia edebilecek birisidir.